

GERİLİM VE ÇATIŞMA ARASINDA MEZHEP

-Mezhep Sosyolojisi-

Editör: Prof. Dr. Mustafa TEKİN

Eskiyeni Yayınları: 37

**GERİLİM VE ÇATIŞMA ARASINDA MEZHEP
-Mezhep Sosyolojisi-**

Editör: Prof. Dr. Mustafa TEKİN

© FCR Yayın Reklam Bilgisayar San. ve Tic. Ltd. Şti.
(Sertifika no:13178)

Kapak ve Mizanpaj
FCR

Baskı ve Cilt
AYDAN BASIM ve YAYIM LTD. ŞTİ.
Örnek Sanayi Sitesi Alınteri Bulvarı
364. Sokak No: 4 Ostim/ANKARA
Tel: 0312.354 46 27-28

1. Baskı: Ekim 2017

ISBN: 978-605-5978-41-9

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SANAYİ ve TİC. LTD. ŞTİ.
Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No:14/1 Ulus-Altındağ/ANKARA
Tel: (0 312) 310 08 60 - Fax: (0 312) 311 47 89
web: www.eskiyeni.org • e-mail: fcr@fcr.com.tr

GERİLİM VE ÇATIŞMA ARASINDA MEZHEP

-Mezhep Sosyolojisi-

Editör: Prof. Dr. Mustafa TEKİN

Ankara 2017

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	6
ÖN SÖZ	7
I. BÖLÜM	
MAHİYETİ VE TARİHSELLİĞİ EKSENİNDE MEZHEP OLGUSU	11
A) Fizikle Metafizik Arasında Mezhepler-Sosyolojik Bir Bakış Prof. Dr. Mustafa TEKİN	13
B) İlke ve Olgu, Görüş ve Fırka Sürecinde Mezhep Tuncer NAMLI	39
C) İslam Ortak Paydası ve Mezhep Gerçeği Prof. Dr. Hasan ONAT	59
D) Dinlerin ve Mezheplerin Teolojiden Stratejiye Kayışı Prof. Dr. İlhami GÜLER	95
II. BÖLÜM	
ALGININ RUTİNLEŞMESİ: MEZHEPTEN MEZHEPÇİLİĞE	101
A) Mezhepsel Kırılmaların Başlangıç Noktası Olarak Hz. Osman Dönemi Osman DERTLİ	103
B) Tarih İnşa Eden Bir Olgu Olarak Mezhepçilik Prof. Dr. Adnan DEMİRCAN	125
C) İlahiyat ve Sosyoloji Bağlamında Mezhep Sorununu Yeniden Düşünmek Prof. Dr. Mehmet EVKURAN	149
III. BÖLÜM	
ÇAĞDAŞ DÜNYADA MEZHEPSEL GERİLİM VE KRİZLER	177
A) Tarihsel Perspektif ve Neo-Selefi Hareketler Prof. Dr. M. Zeki İŞCAN	179
B) Sünni-Şii İlişkilerinin Aktüel Durumu Prof. Dr. Cemil HAKYEMEZ	217
C) Fıkhi Mezhepler-Teori ve Pratik Arasında Doç. Dr. Murat ŞİMŞEK	241
D) Cemaat Halinde Kalmak ve Cemaate Bölünmek Yrd. Doç. Dr. Âdem ARIKAN	283
YAZARLARIN ÖZGEÇMİŞLERİ	305

KISALTMALAR

- a.e. : Aynı eser.
a.g.e. : Adı geçen eser.
as : Aleyhisselâm.
Ank. : Ankara.
Bkz. : Bakınız.
c. : Cilt.
cc : Celle Celâlühü.
Çev. : Çeviren.
Ed. : Editör.
Haz. : Hazırlayan.
Hz. : Hazreti.
İst. : İstanbul.
Kon. : Konuşan.
Nşr. : Neşreden.
s. : Sayfa.
S. : Sayı.
sav : Sallallahu Aleyhi Vesellem.
ss. : Sayfalar arası.
T.D.V. : Türkiye Diyanet Vakfı.
t.y. : Tarih yok.
y.y. : Yayınevi yok.
Yay. : Yayınları.

ÖN SÖZ

Konu ile ilgili okuyucular, daha önce yayımladığımız “Sünnet Sosyolojisi”, “Fıkıh Sosyolojisi” ve hatta bunlara ilaveten “İslam ve Sosyoloji” başlığını taşıyan edisyon çalışmaları hatırlayacaklardır. “Gerilim ve Çatışma Arasında Mezhep-Mezhep sosyolojisi” isimli bu çalışma da, daha önceki araştırmaları tamamlayan bir eser olup, birkaç sebepten dolayı bu alana yoğunlaşmaktadır. Öncelikle sosyal bilimler ve özelde sosyoloji biliminde kendi sorunlarımız ve düşünce serüvenimiz üzerine odaklanmak ve analizler yapmak zarureti ilk sebebimizi oluşturmaktadır. Hz. Peygamber (sav) dönemi, Dört Halife zamanları ve devam eden tarihsel süreçteki olaylar ve müktesebâtımızın bu yeni disiplinlerce ve bugüne de bakıyeleri açısından analizi oldukça eksiktir. Bilgi aktarıcılığından ziyade perspektif geliştirici ve sorun çözücü okumalar yapmak, İslam dünyasında ilmi anlamda ihtiyaç olarak görünmektedir. Biz buna “okumalar” ifadesini kullanıyoruz, zira gerek tefsir, fıkıh, hadis vb. ilimlerde, gerekse tarih ilimlerinde bilgilerin yeniden okunması ve değerlendirilmesi eksiktir. Tam da bu sebeple bu çalışmada yapılan iş, bir yeniden okuma denemesidir.

İkincisi, sosyal bilimler ve sosyolojide artık öykünme tavrına son vererek, kendi perspektifimizi, kavramlarımızı geliştirme zaruretidir. Elbette bu çaba, bir süreci gerektirmektedir. Ancak kendi müktesebâtımız, tarihimiz ve olaylarımızı farklı bir paradigmanın içinden çıkan teorilere sıkıştırmanın bir sonuç vermediğini bu zamana kadar tecrübe ettik. Şimdi yeni “okumalar”a bağlı olarak teoriler, tezler geliştirmenin zarureti ve aciliyeti ortaya çıkmıştır. Bu çabalardan elde edilecek hasıllar hiç şüphesiz Müslüman coğrafyanın tarihini, toplumunu ve kültürünü sağlıklı anlayabilmenin de

yolunu açacak ve İslam düşüncesini oryantalist bakış açısından kurtaracaktır. (Oryantalist okumalardan faydalanılması ve onların kritik edilmesi düşüncesini dışarıda bırakmıyoruz)

Üçüncüsü de, farklı bilimsel disiplinler çerçevesinde konuya oldukça geniş bir zaviyeden yaklaşmak da önem taşımaktadır. Nitekim aynı temanın farklı bilim dallarının bakış açıları ve analizleriyle zenginleşmesi, sosyal bilimlerde giderek şikayet konusu olan bütüncül bakamama riskini giderebilecektir. Bu durum, dördüncü bir etkeni de gündeme getirmektedir; bilimsel disiplinler arası ilişki. Nitekim bu çalışmaya tefsir, kelim, mezhepler tarihi, Din sosyolojisi, İslam tarihi, fıkıh vb. alanlarda çalışan hocaların katkıları bulunmaktadır. Bir beşinci etken olarak da şunu ekleyebiliriz; özellikle günümüzde yukarıda sayılan faktörleri kapsayacak bir “tema”nın edisyon çalışmalarla ele alınması, bilimsel çalışmalarda hızlığı ve bilim adamlarının bir araya gelmesini sağlayabilecektir. Bilhassa ilahiyat alanındaki çalışmalarda görülen bu eksiklik, ilim adamlarının ortak çalışmaları ile giderilebilecektir.

Kitabımız “Gerilim ve Çatışma Arasında Mezhep-Mezhep sosyolojisi” ismini taşımaktadır. Yukarıda belirtilen faktörler dışında mezhep konusunda araştırma yapmanın hiç şüphesiz okuyucunun tahmin edebileceği aktüel sebepleri vardır. Her şeyden önce Müslüman coğrafyada devam eden mezhepsel çatışmalar elinizdeki eserin vücuda gelmesinin en önemli müsebbibidir. Müslümanların ciddi olarak enerjilerini boşa harcayan mezhep krizleri ve çatışmaları, farklı dini anlayış ve ayrıca ekonomik, sosyal, kültürel, siyasal nedenlerden kaynaklanmaktadır. Bu kitap, düşünsel anlamda “mezhep” olgusunun tarihsel ve aktüel algılanışı ve krizi üzerinde analiz yaparken, kendi sorunlarımız üzerine odaklanma hassasiyetini öne çıkarmak istemektedir.

Kitabımız üç bölümden oluşmakta olup, birinci bölümdeki makaleler daha çok “mezhep” olgusunun oluşumu, tarihselliği üzerine yoğunlaşmakta ve mezhep farklılığının

bir ayrımcılık ve çatışma unsuru olmaması gerektiği tezini işlemektedirler. İkinci bölümde, mezhep algısının hangi tarihsel ve sosyal faktörlerle kurumsallaştığı ve hangi damarları takip ederek günümüze geldiği soruları etrafında bir cevap aranmaktadır. Üçüncü bölümde ise, aktüel sonuçları itibarıyla fikhî mezheplerin yanı sıra Sünnî-Şîî ve neo-selefi hareketleri analiz etmekte; genel olarak siyasal, ekonomik, sosyal, kültürel öğelerin tarihsel izlekleri de söz konusu edilmektedir.

Kitabımızdaki iki yazının dışında diğer tüm makaleler bu eser için kaleme alınmışlardır. İki yazı daha önce yayımlanmıştır. Kitabımızın kurgusu 15 Temmuz darbe girişiminden önce tasarlanmıştır ve gelinen noktada cemaatler konusunda bir çalışmanın yapılması da ihtiyaç olarak ortaya çıkmaktadır.

Elinizdeki kitap, alanlarında yetkin çok farklı bilim adamlarının özverileriyle oluşmuştur. Çalışmaya katkı veren bilim adamları, makalelerini, dil ve bilimsel açıdan sorumlu olduklarının bilinciyle yazarak tamamlamışlardır. Bu vesile ile katkısı olan tüm bilim adamlarına içten teşekkürlerimi arz ediyorum. Yayınevi yetkilileri Hüseyin Nazlıhaydın ve Tuncer Namlı beylere böyle bir çalışmayı yayınlama hassasiyeti ve nezaketi için teşekkür ediyorum.

Gayret bizden, başarı Allah(cc)'tandır.

Prof. Dr. Mustafa TEKİN
Editör